Теорія та історія держави і права; конституційне право

УДК 348.581:348.583:347.97/99:343.1: 341.492:930.1(091)
DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.9-20

М. О. Мацелик,
канд. юрид. наук, доцент
e-mail: macelyk@i.ua
ORCID ID 0000-0002-5281-4562;
Н. М. Бинюк,
Державний податковий університет
e-mail:izabel@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-6588-7325;
Г. Ф. Санжарова,
Київський університет
імені Бориса Грінченка
e-mail: h.sanzharova@kubg.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-0557-9192

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ЦЕРКОВНЕ СУДОЧИНСТВО: ЦИВІЛЬНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСИ

Стаття присвячена дослідженню характеру змін у церковному середньовічному судочинстві XII–XIV століть під впливом юрисдикційного ренесансу та оформлення структурованої системи церковного права. Юрисдикційна компетенція церкви поступово розширювалася: таїнства (насамперед шлюб), злочини проти віри (єресь, чаклунство, магія), клятви й обітниці, справи, що стосуються церковних осіб, місць, речей, були виключно у веденні церковного правосуддя; звичайні правопорушення і злочини розглядалися церковними трибуналами в конкуренції зі світським правосуддям. Констатовано, що судова процедура (ordo iudiciarius) була однією з найактуальніших галузей, в яких правознавці створили нову юриспруденцію за принципами римського права (Паукапалея, Стефан з Турне). У статті проаналізовані структура, організаційні засади і процедури (цивільна та кримінальна) розгляду справ. Зазначено, що церковна система цивільного та кримінального правосуддя брала до уваги широкий спектр канонічних правопорушень, які варіювалися від дрібних відхилень норм поведінки до злочинів найвищої тяжкості. Можна вважати доведеним, що канонічні суди на початку XII ст. ще не мали систематичної структури, їм не вистачало кваліфікованого персоналу для впорядкованого та систематичного ведення справ. Автори вважають, безперечно, що канонічне процесуальне право ставало все більш складним, а процедурні технічні тонкощі вимагали навичок професійної групи

© Мацелик М. О., Бинюк Н. М., Санжарова Г. Ф., 2022

юридичних експертів. Папа Клемент V конституцією «Saepe contingit» визначив елементи спрощеної канонічної процедури. Це сприяло прискоренню стандартного цивільного процесу в церковних судах. Кримінальне судочинство в церковних судах також зазнало фундаментальних змін упродовж XIII ст. Основними з них були відмова від судових випробувань у світських судах та введення інквізиційної процедури в церковних трибуналах. Зроблено висновок, що до XIV століття влада Латинської Церкви створила досконалий апарат для забезпечення правопорядку та судового розгляду.

Ключові слова: *канонічне право, церковне судочинство, трибунали, єпископи, офіціали, архідиякони, Римська Рота, процесуальне право, юридична процедура.*

Метою дослідження є аналіз структури, організаційних засад, цивільної та кримінальної процедур розгляду справ у церковних трибуналах XII–XIV століть, впливу «юрисдикційного ренесансу» й оформлення структурованої системи канонічного права на зміни в середньовічному церковному судочинстві.

Постановка проблеми. Юстиція церкви в Середні віки знайшла релігійне підґрунтя в Новому Заповіті. Христос дав апостолам владу судити, а св. Павло радив християнам залагоджувати сварки між собою. Християнські імператори, а потім і королі визнавали церковні суди, тим самим надаючи історичне виправдання їх існуванню. Каноністам було легко додати раціональне обґрунтування, посилаючись на потреби церковної спільноти, тобто всього християнства, оскільки з середини IX століття єпископи Заходу відправляли правосуддя, періодично відвідуючи свої парафії. На цих підвалинах юрисдикційна компетенція церкви поступово розширювалася. Класична епоха досить точно визначила її межі: таїнства (передусім шлюб), злочини проти віри (єресь, чаклунство, магія), клятви і обітниці, справи, що стосуються церковних осіб, місць, речей, були виключно у веденні церковного правосуддя, тоді як звичайні правопорушення і злочини розглядалися церковними трибуналами в конкуренції зі світським правосуддям. У XII–XIII стст. при єпископах, архідияконах, монастирях, капітулах діють церковні суди зі стабільним і кваліфікованим персоналом. Більш досконалу процедуру забезпечило відродження римського права. Жодна тогочасна «національна» держава не мала такої безперервної та густої мережі судів, які б існували поряд чи перекривали правове поле всієї Європи.

У другій половині XII ст. зростає обсяг юридичних суперечок і, відповідно, справ, що поступають до Риму. Папи делегували розгляд багатьох справ професійним суддям, юристи почали приділяти більше уваги організації судової процедури. У XIV столітті Авіньйонські папи завершать роботу попереднього століття щодо удосконалення адміністрування вищої ланки церковного правосуддя створенням Римської Роти. Папське судочинство є гарантією рішення всіх юридичних суперечок, у які церковна юрисдикція має підстави втручатися. Апогей церковного судочинства (за організаційною складовою, вдосконаленістю цивільної та кримінальної процедур, кількістю і розмаїттям судових позовів, за нововведеннями – відмова від традиційних

судових випробувань та ордалій, розробка спрощеної процедури розгляду справ) потребує детального вивчення і осмислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення середньовічного судочинства, зокрема церковного, має сталі традиції в усіх європейських країнах. Важливим індикатором сучасного стану розробки окремих аспектів проблеми середньовічного церковного судочинства є колективна монографія під редакцією Вілфріда Гартмана і Кеннета Пеннінгтона «Історія судів і процедури в середньовічному канонічному праві», видана 2016 р. у Вашингтоні Американським Католицьким університетом [1]. Вона складається з двох частин: «Юридична процедура і практика в середньовічній церкві, 1100–1500» і «Структура і практика судів в окремих землях». К. Пеннінгтон написав розгорнуте введення до першої частини та «юриспруденцію процедури» [1, с. 3–29, 125–159]. Дж. Брандейдж розмірковує над «практикою канонічного права» [1, с. 51–73]. К. Дагген розглядає феномен «делегованих суддів» [1, с. 229–243]. Брігіда Шварц описує римську курію до 1300 р. з точки зору розвитку папської бюрократії [2, с. 160–228]. К. Донахью-молодший досліджує процедуру в судах Jus commune [1, с. 74–124]. Барбара Димлинг вивчає локації світських судів Італії та Германії від Шарлеманя до XV століття. К. Донахью-молодший написав введення до другої частини «церковні суди» [1, с. 247–299] і разом з Сарою МакДугал розглянув їх діяльність на французькому матеріалі [1, с. 300–343]. Статтю Р. Гельмгольц присвячено «місцевим церковним судам в Англії» [1, с. 342–391]. Антоніо Гарсіа і Гарсіа і кардінал Петер Ердо запропонували свої напрацювання щодо церковної процедури, відповідно, в середньовічній Іспанії [1, с. 392–425] та Східно-Центральній Європі (в Угорщині та Польщі) [1, с. 426–462].

Виклад основного матеріалу. Єпископи та синоди залишалися основними агентами для вирішення канонічних питань у XII ст. і продовжували в деяких місцях відігравати судові ролі й після цього періоду. Синод – загальні збори духовенства в межах діоцезу або метрополії (церковної провінції) – міг бути судом, до якого єпископ передавав юридичні питання, що становлять загальний інтерес або велике значення чи справи, за які він не хотів нести виключну відповідальність. Однак механізми судової діяльності єпископів і синодів ставали все більш незадовільними, оскільки, по-перше, саме канонічне право ставало все більш складним і об'ємним [3; 4; 5]; по-друге, канонічні суди на початку XII ст. ще не мали систематичної структури; по-третє, церковним судам не вистачало підготовленого персоналу для впорядкованого та систематичного ведення справ.

З кінця XII століття єпископи в багатьох частинах християнського світу почали делегувати більшість своїх судових обов'язків фахівцям з права, які мали офіційну юридичну освіту. Штатні судді – «офіціали» – функціонували як альтер-его єпископа у більшості правових питань. Вони керували судовою бюрократією: штатом писарів, які виготовляли та копіювали документи, реєстраторів, які керували робочим процесом й опікувалися судовим календарем, і одним або декількома судовими виконавцями, які повідомляли сторони, коли і де вони повинні з'явитися до судді. Інші судді отримували показання свідків і вели провадження у справах, які їм доручав «офіціал». Офіціал

очолював регулярно діючий суд, відомий як консисторський суд єпископа, на відміну від нерегулярних судових засідань, на яких єпископ головував особисто і які мали назву «аудієнційного єпископського суду» [6].

Інші прелати, такі як архідиякони (та іноді сільські чи міські декани), у багатьох регіонах створювали власні суди. Ці трибунали здійснювали юрисдикцію щодо дрібних порушень церковного законодавства і розглядали позови, в яких майно чи інші спірні питання здавалися недостатньо важливими для передачі до єпископського консисторського суду. Значна частина справ нижчих судів стосується дотримання церковних дисциплінарних правил щодо сексуальної поведінки, пияцтва, подружніх суперечок, порушення церковної заборони працювати в неділю та святкові дні тощо [1, с. 342–391].

Архієпископи мали провінційні суди. Вони могли розглядати апеляції місцевих судів у різних діоцезах, які входили до складу церковної провінції [7]. На найвищому рівні церковної судової системи перебував Папа, який здійснював як початкову, так і апеляційну юрисдикцію над суперечками з усіх частин Західного Християнства. Папи, як і інші єпископи, впродовж століть регулярно й особисто виконували свої судові функції. Позиція єпископа Риму як остаточного апеляційного судді Латинської Церкви була одним з основних джерел папської влади. Крім того, збори та стягнення, отримані від учасників судового процесу, були важливим джерелом доходу для членів курії та сприяли процвітанню середньовічного Риму. Судові повноваження Папи загрожували перевантажити решту його обов'язків.

З кінця XII ст. старий синод римського духовенства, який за Григорія VII (1073–1085) став передусім судом, було замінено на судову структуру – римську консисторію. Консисторія була судовим органом, в якому кардинали – професіональні юристи – розбирали питання та аргументи учасників судового процесу і повідомляли можливі варіанти вирішення справи. Тягар попереднього аналізу суперечок перекладався з папи на кардиналів, але остаточне вирішення кожної справи залишилося в руках папи. Консисторія полегшила тягар особистої участі папи в судових процесах, але до середини XIII ст. потік судових справ у курії став настільки великим, що папи більше не могли відкладати повне делегування всіх судових повноважень, крім декількох нагальних чи делікатних позовів. Раніше папи час від часу призначали одного з кардиналів уповноваженим на слухання (аудитором) і передавали йому декілька справ для розгляду.

До понтифікату Інокентія IV (1243–1254) папи радикально скоротили свої судові обов'язки, призначаючи для вирішення рутинних юридичних справ «ауді торів загальних слухань святого апостольського палацу» (auditores generales causarum sacri palatii apostolici). Після понтифікату Боніфація VIII (1294–1303), коли папи переїхали в Авіньйон, там оселилися і генеральні аудитори. Вони проводили слухання в круглій залі суду в папському палаці. Форма судової зали, можливо, у поєднанні з практикою аудиторів за чергою розглядати справи, дала назву для суду «Колесо» (Rota) [8, с. 19–48; 9, с. 29–43; 10, с. 742–771; 11, с. 37–43]. Святий Престол досі використовує її для свого основного трибуналу.

Упродовж XIII–XIV стст. під час папської курії розвивалися також й інші спеціалізовані суди. «Audientia litterarum contradictarum» перевіряла видачу папських мандатів і регулювала діяльність прокторів, які представляли клієнтів і керували їх справами в курії [12]. Папська пенітенціарія мала власний суд для розгляду клопотань щодо диспенсів [13; 14; 2, с. 214–215, п. 321]. Голова папського фіску – камерарій (camerarius), призначав аудіторів для вирішення спорів, які виникали внаслідок фінансових операцій, а також для вирішення дисциплінарних проблем серед членів папської курії [15, с. 437–449; 2, с. 214–215, п. 316]. Референдарії папської печатки також стали виконувати важливі судові функції [16, с. 1012–1018].

Однак для переважної більшості учасників судового процесу в західному християнському світі витрати на позов до центральних судів були непомірними. Альтернативний механізм передбачав клопотання про призначення папських суддів-делегатів для розгляду справи [2, с. 185–186, п. 140; 1, с. 229–243]. Папи час від часу експериментували з механізмами делегування своїх судових повноважень місцевим посадовцям ще за часів Пасхалія II (1099–1118). Використання цього засобу ставало все більш поширеним у XII ст., особливо під час понтифікату Олександра III (1159–1181). Ця система використання місцевої церкви як представників папи для заслуховування та вирішення суперечок з власного регіону була корисною для папства, оскільки дозволяла папам скоротити час, який їм та їх чиновникам потрібно було витрачати на судові справи, водночас це допомогло зміцнити принцип, згідно з яким папа володів універсальною юрисдикцією в усьому християнському світі. Уже до XIII ст. процес був на шляху до рутинізації та бюрократизації: для запису справ і винесення рішень було створено взірці – формуляри.

Канонічна цивільна процедура (ordo iudiciarius) уже на початку XIII ст. була складною і технічною, а впродовж століття вона ставала все більш складною та вимогливою [17, с. 1083–1090; 18, с. 86–111; 1, с. 125–159]. Позивач (його юридичний агент чи проктор) ініціював позов, направивши клопотання відповідному судді. Початкове клопотання могло бути усним, але канонічна процедура полягала у складанні письмового досьє. Якщо позивач переконував суддю, що скарга була законною, існувала правова основа для позову і суд мав юрисдикцію щодо розгляду цього питання, – суддя викликав відповідача (зазвичай упродовж десяти днів). Якщо останній не з'являвся або не надавав виправдання своєї неявки, він оголошувався непокірним після третього судового виклику. Наслідком цього було те, що суд міг розпочати сумарне розслідування вимог позивача і, якщо він визнає їх обґрунтованими, винести проміжне рішення на його користь. Це тимчасове рішення зазвичай набирало чинності наприкінці року. Крім того, підсудному загрожувало відлучення від церкви через неявку. Суддя залишав за позивачем право змінити, відкликати чи розширити будь-яке з попередніх тверджень.

Відповідач, якщо він вирішував захищатися, формулював свою офіційну відповідь. Після того, як винятки були усунені та проблеми визначені, можна було розпочинати судовий розгляд справи (litis contestatio). У черговий раз позивач повторював свої вимоги (зазвичай закінчені та конкретизовані), а відповідач повторював свої

заперечення. Потім наставала черга принесення судових клятв: позивач закликав Бога засвідчити, що він не подавав позов просто для того, щоб залякати відповідача, і що він мав намір чесно довести свої вимоги. Відповідач також присягав, що чесно відповідатиме на вимоги позивача і що в його діях не було злого наміру. Проктори, або законні представники сторін, складали присягу від імені своїх клієнтів, оскільки з цього моменту саме проктори несли відповідальність за розгляд, хоча вони діяли від імені клієнтів, яких вони представляли.

Тягар доказування лежав на позивачеві, тобто він (або його представник) повинен надати варті довіри та переконливі докази, що підтверджували зроблені ним заяви. Підсудний зі свого боку прагнув надати докази, які переконливо суперечили чи спростовували твердження свого опонента. Судді покладалися насамперед на усні свідчення від обох сторін, а вже потім – на письмові документи. Відоме висловлювання папи Інокентія IV, що «було б неприродньо довіряти шкірі мертвої тварини більше, ніж голосу живої людини».

Стандарт усного доказу був надзвичайно високим. Повний доказ вимагав або того, щоб відповідач зізнався, або щоб позивач обґрунтував свою скаргу свідченнями під присягою принаймні двох свідків, що заслуговували на довіру, які «бачили і чули» критичний епізод або подію, про яку йшлося. Папа Інокентій III обмежив кількість свідків, які можуть бути представлені до 40.

Проктори та захисники обох сторін розглядали покази свідків і викладені аргументи (позиції), спрямовані на те, щоб звернути увагу судді на докази у справі їх клієнта, а також на суперечності та інші недоліки в доказах, які надали їхні опоненти. Адвокати сторін також наводили юридичні аргументи (allegationes), в яких звертали увагу судді на канони, що підтверджували їхнє бачення сутності справи, і ті, що суперечили позиції їх опонента. Судді вважали за краще, щоб усні аргументи були короткими. Зазвичай судді оголошували свої рішення усно. Протокол вимагав, щоб вони робили це сидячи, а оголошення вироку було зроблено засвітло. У рішенні містився короткий виклад висновків судді. Опубліковані проєкти судових рішень підтверджують, що документи були ретельно складені та переглянуті до виголошення.

Не всі судові процеси закінчувалися судовим рішенням. Більшість справ, як правило, не мали остаточного рішення. Іноді сторони вирішували справу у позасудовому порядку. У стислій примітці секретар зазначав «врегульовано мирно» («pax est») або «за домовленістю» («concordia est»).

Протести проти непомірних затримок і надмірних витрат, спричинених недоліками чинної процесуальної системи, були звичним явищем в історії кожної високорозвиненої правової системи, починаючи з давнини і до сьогодення. Уже в XIII столітті папська канцелярія іноді наказувала суддям вирішувати доручені їм справи «коротко, просто та безпосередньо, без галасу адвокатів та судових тонкощів» («summarie, simpliciter et de piano, sine strepitu aduocatorum et figura iudicii»). Ця формула давала суддям значну свободу скорочувати або опускати ознаки стандартного цивільного процесу, які здавалися їм непотрібними за обставин конкретної справи, за погодженням сторін. Папа Клемент V (1305–1314) видав конституцію «Saepe contingit»,

яка визначала елементи канонічної спрощеної процедури і вказувала, що можна було пропустити в спрощеному процесі, а що – ні. Ці заходи дозволили суду економити додатковий час і прискорювати завершення судового розгляду.

Кримінальне судочинство як у світських, так і в церковних судах також зазнало фундаментальних змін упродовж XIII ст. Основними з них були відмова від судових випробувань у світських судах і введення інквізиційної процедури в церковних трибуналах [19, с. 309–320; 20]. 1215 р. Четвертий Латеранський собор під головуванням папи Інокентія III заборонив священнослужителям у майбутньому брати участь у традиційних судових випробуваннях («вогнем та водою»). Соборна конституція фактично робила неможливим вчинення судового випробування без порушення канонічного права; відмова була повільним і поступовим, але незворотним процесом.

Запозичена з римської процедури процесуальна система в церковних судах наприкінці XII ст. була обвинувальною, внаслідок чого кримінальне провадження мало серйозні вади. По-перше, основною вимогою для порушення кримінальної справи було звернення приватної особи зі скаргою. Водночас, однак, система мала тенденцію перешкоджати подавати скарги, оскільки позов відбувався за рахунок обвинувача, який ніс відповідальність за всі понесені витрати. Крім того, якщо обвинувач не зміг довести свої звинувачення, він відповідав за збитки перед підсудним, який міг подати на нього до суду за висунення неправдивого звинувачення.

Крім того, стандарт доказування під час обвинувального провадження був надзвичайно високим, оскільки обвинувач повинен надати «повний доказ» («plena probatio») звинувачень. На практиці це означало, що обвинувач повинен або спонукати підсудного зізнатися у злочині або надати двох надійних очевидців, які засвідчили б, що вони бачили та чули, як обвинувачений вчинив злочин. Цей надзвичайно високий стандарт доказовості ґрунтувався на застереженні Біблії про те, що «для підтвердження будь-якого обвинувачення потрібні свідчення двох або трьох свідків». Тому засудження завзятого злочинця було далеко нелегкою справою для правосуддя. Звичайна процедура (ordo iudiciarius) шкодила ефективним діям проти винних.

Відповідно, впродовж останнього десятиліття XII ст. та перших років XIII ст. папство почало шукати альтернативні підходи до проблеми покарання злочинів. Однією з нових стратегій боротьби з канонічними злочинами була процедура «per notorium». Там, де факт злочину та особа правопорушника були очевидні та добре відомі суспільству, тонкощі звичайного «ordo iudiciarius» були нерелевантними і не потребували застосування. Поважний канонічний авторитет Граціан, коментуючи уривок зі святого Амвросія, зауважив, що судді не обов'язково дотримуватися всіх процесуальних кроків традиційної судової процедури. Папи Луцій III (1181–1185) та Інокентій III дозволили судам застосовувати скорочений і значно спрощений кримінальний процес під час розгляду справ, коли, наприклад, священник відкрито жив у гріху з наложницею або протегував повіям.

Отже, обвинувальний вирок у провадженні «per notorium» просто вимагав від судді встановити, що багато членів громади, в якій проживав підсудний, вважали його

винним у якомусь злочині. Очевидців наводити не необхідно. Суддя міг розпочати проти підсудного справу «ex officio», щоб встановити, чи його підозрюють у скоєнні злочину. Йому потрібно лише знайти двох свідків, готових підтвердити, що підсудний вчинив злочин. Після того, як вони це зробили, суддя міг негайно знайти підсудного, визнати винним та призначити покарання.

Процедура «per notorium» обіцяла швидке та легке вирішення проблеми покарання «кричущих» злочинів, які обурили громаду. Юристи могли і зробили обґрунтування для застосування цієї процедури на тій підставі, що «суспільні інтереси вимагають, щоб злочини не залишалися безкарними». Але, з іншого боку, ця процедура позбавила підсудних майже всіх засобів захисту, які їм надавав звичайний «ordo iudiciarius».

Застереження щодо цієї процедури, які висловлювали правознавці, наприклад відомий юрист Гійом Дюран (прибл. 1230–1296), імовірно пояснюють впровадження в судову практику захисту шляхом компургації. Якщо підсудний заперечував звинувачення під присягою, то суддя надавав йому можливість виправдатися, представивши певну кількість свідків, які заприсягалися, що вірять у невинуватість підсудного.

На Четвертому Латеранському соборі 1215 р. звичайна процедура кримінального процесу була доповнена новою формою дій «per inquisitionem». За словами папи Інокентія III, сам Бог використовував процедуру «per inquisitionem», коли досліджував ганебні вчинки в Содомі та Гоморі, перш ніж їх знищити. Інокентій далі стверджував, що Ісус також схвалив цю форму процедури, як доводить притча про господаря, який досліджував дії свого управителя.

Процедура «per inquisitionem» дозволяла судді вчиняти дії проти підозрюваного за посадою без будь-яких звинувачень чи доносів. Суддя міг ініціювати провадження «per inquisitionem» на основі стійкого, широко розповсюдженого переконання, що особа вчинила правопорушення. «Злісна слава» («mala fama») становила достатню основу для судового розслідування і, отже, могла вважатися заміною обвинувача. Судді не було необхідності подавати письмову скаргу, а також не було потреби неформально попереджати відповідача, як у процесі «per denunciationem», перед початком позову. Весь хід провадження «per inquisitionem»: визначення того, коли і як розпочати процедуру, рішення, яким обвинуваченням і проти кого віддати перевагу, представлення свідків, отримання їх показів, відповідь на претензії та аргументи відповідача, прийняття рішення та проголошення вироку – перебував у руках судді. Отже, поєднувалися функції слідчого, прокурора і судді. Така концентрація функцій у руках одного посадовця, вочевидь, ставила підсудного у надзвичайно скрутне становище та залишала більш ніж достатньо місця для упередженості суду, що завдавало шкоди результату судового розгляду. Обвинуваченому не дозволялося залучати проктора як свого представника в суді, зазвичай він не мав права на консультацію адвоката. Обвинувачений мав бути поінформований про висунуті йому звинувачення і мав право на захист, якщо не бажав визнати свою провину.

Висновки. Отже, до XIV ст. влада Латинської Церкви створила досконалий апарат для забезпечення правопорядку та судового розгляду. Канонічні суди надали учасникам

цивільного процесу можливість вирішення їхніх суперечок з широкого кола питань. Церковна система кримінального правосуддя розглядала широкий спектр канонічних правопорушень, які варіювалися від дрібних порушень норм поведінки до злочинів найвищої тяжкості. Канонічне процесуальне право ставало все більш складним, процедура – досить визначеною, судді – надто освіченими. У XII–XIV століттях судова діяльність стає прерогативою професійних юристів з університетською освітою. Введення спрощеної канонічної процедури, закріплене конституцією «Saepe contingit» папи Клемента V, сприяло прискоренню стандартного цивільного процесу в церковних судах. Кримінальне судочинство в церковних судах також зазнало фундаментальних змін упродовж XIII ст. Основними з них були відмова від судових випробувань у світських судах та введення інквізиційної процедури в церковних трибуналах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law / ed. Wilfried Hartmann, Kenneth Pennington. Washington: The Catholic University of America Press, 2016. 506 p.

2. Schwarz B. The Roman Curia (until about 1300). *The history of courts and procedure in medieval Canon law*. Washington: The Catholic University of America Press, 2016. P. 160–228.

3. Duggan A.J. Popes, Bishops, and the Progress of Canon Law, c. 1120–1234 / ed. T. R. Baker. Turnhout: Brepols, 2020. 506 p.

4. Санжаров В. А. Оформлення системи церковного права в Західній Європі у XII столітті. Декрет Граціана. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 6 (41). С. 18–21. DOI https: //doi.org/10.32837/pyuv.v0i6(41).959.

5. Санжаров В. А. Витоки і джерела канонічного права в Західній Європі до Декрету Граціана. *Правова позиція*. 2022. №. 1 (34). С. 5–9. DOI https: //doi.org/10.32836/2521-6473.2022-1.1.

6. Le registre de l'officialité de Cerisy / ed. G. Dupont, L. Delisle. *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie*. 1880. 3e série. Vol. 10 (30). P. 271–662.

7. Grandmottet O. Les officialités de Reims. *Bulletin d'information de l'Institut de recherche et d'histoire des textes*. 1955. Vol. 4. P. 77–106.

8. Göller E. Zur Geschichte der Rota Romana: Ein Verzeichnis päpstlicher Rota-Auditoren vom Ende des 14. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*. 1911. Bd. 91. S. 19–48.

9. Schneider E. Uber den Ursprung und die Bedeutung des Namens Rota als Bezeichnung fur den obersten papstlichen Gerichtshof. *Romische Quartalschrift*. 1933. Bd. 41. S. 29–43.

10. Lefebvre C. Rote romain. *Dictionnaire de droit canonique*. 1960. T. VII. P. 742–771.

11. Санжаров В. А. Інституційне оформлення папського правосуддя з повноправною юрисдикцією у XIV столітті: Римська Рота. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 93. С. 37–43. DOI https: //doi.org/ 10.32837/apdp.v0i93.3312.

12. Herde P. Audientia litterarum contradictarum: Untersuchungen über die päpstlichen Justizbriefe und die päpstlichen Delegationsgerichtsbarkeit vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Tübingen, 1970. 2 Bd.

13. A Formulary of the papal Penitentiary in the thirteenth century / ed. H. C. Lea. Philadelphie: Lea Brothers, 1892. XXXVIII, 183 p.

14. Мацелик М. О., Санжаров В. А., Санжарова Г. Ф. Папське судочинство в класичне Середньовіччя: Апостольська Пенітенціарія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5.

15. Williman D.Summary justice in the Avignonese Camera. *Proceedings of the Sixth International Congress of Medieval Canon Law*. Vatican City, 1985. P. 437–449.

16. Naz R. Signature apostolique, Tribunal de la. *Dictionnaire de droit canonique*. 1960. T. VII. P. 1012–1018.

17. Johanek P. Ordo iudiciarius. *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*. 2004. Bd. 11. S. 1083–1090.

18. Brasington B. C. Order in the Court: Medieval Procedural Treatises in Translation. Leiden, 2016. P. 86–111.

19. Pennington K. Law, Criminal Procedure. *Dictionary of the Middle Ages: Supplement 1*. New York, 2004. P. 309–320.

20. Bartlett R. Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal. Oxford 1986.

REFERENCES

1. The History of Courts and Procedure in Medieval Canon Law / ed. Wilfried Hartmann, Kenneth Pennington. Washington: The Catholic University of America Press, 2016. 506 p.

2. Schwarz B.The Roman Curia (until about 1300). *The history of courts and procedure in medieval Canon law*. Washington: The Catholic University of America Press, 2016. P. 160–228.

3. Duggan A.J. Popes, Bishops, and the Progress of Canon Law, c. 1120–1234 / ed. T. R. Baker. Turnhout: Brepols, 2020. 506 p.

4. Sanzharov V. A. Creation of the System of Ecclesiastical Law in Western Europe in the XII Century. Gratian's Decretum. *Subcarpathian Law Herald*. 2021. Вип. 6 (41). P. 18–21.

5. Sanzharov V. A. Origins and Sources of Canon Law in Western Europe Before the Gratian Decree. *Legal Position*. 2022. №. 1 (34). P. 5–9.

6. Le registre de l'officialité de Cerisy / ed. G. Dupont, L. Delisle. *Mémoires de la société des antiquaires de Normandie*. 1880. 3e série. Vol. 10 (30). P. 271–662.

7. Grandmottet O. Les officialités de Reims. *Bulletin d'information de l'Institut de recherche et d'histoire des textes*. 1955. Vol. 4. P. 77–106.

8. Göller E. Zur Geschichte der Rota Romana: Ein Verzeichnis päpstlicher Rota-Auditoren vom Ende des 14. bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*. 1911. Bd. 91. S. 19–48.

9. Schneider E. Uber den Ursprung und die Bedeutung des Namens Rota als Bezeichnung fur den obersten papstlichen Gerichtshof. *Römische Quartalschrift*. 1933. Bd. 41. S. 29–43.

10. Lefebvre C. Rote romain. *Dictionnaire de droit canonique*. 1960. T. VII. P. 742–771.

11. Sanzharov V. A. Organization of Papal Justice with Full Jurisdiction in the 14th century: Rota Romana. *Actual Problems of State and Law*. 2022. № 93. P. 37–43.

12. Herde P. Audientia litterarum contradictarum: Untersuchungen über die päpstlichen Justizbriefe und die päpstlichen Delegationsgerichtsbarkeit vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Tübingen, 1970. 2 Bd.

13. A Formulary of the papal Penitentiary in the thirteenth century / ed. Henry Charles Lea. Philadelphie: Lea Brothers, 1892. XXXVIII, 183 p.

14. Macelyk M. O., Sanzharov V. A., Sanzharova G. F. Pope's Judiciary in the Late Middle Ages: Apostolic Penitentiary. *Juridical Scientific and Electronic Journal.* 2022. № 5.

15. Williman D.Summary justice in the Avignonese Camera. *Proceedings of the Sixth International Congress of Medieval Canon Law*. Vatican City, 1985. P. 437–449.

16. Naz R. Signature apostolique, Tribunal de la. *Dictionnaire de droit canonique*. 1960. T. VII. P. 1012–1018.

17. Johanek P. Ordo iudiciarius. *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*. 2004. Bd. 11. S. 1083–1090.

18. Brasington B. C. Order in the Court: Medieval Procedural Treatises in Translation. Leiden, 2016. P. 86–111.

19. Pennington K. Law, Criminal Procedure. *Dictionary of the Middle Ages: Supplement 1*. New York, 2004. P. 309–320.

20. Bartlett R. Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal. Oxford, 1986.

M. Macelyk, N. Binuk, G. Sanzharova. Medieval Church Judiciary: Civil and Criminal Processes

The article is devoted to the study of the nature of changes in the ecclesiastical medieval judiciary of the XII-XIV centuries under the influence of the jurisdictional renaissance and the design of a structured system of ecclesiastical law. The jurisdiction of the Church gradually expanded: sacraments (primarily marriage), crimes against the faith (heresy, witchcraft, magic), oaths and vows, matters concerning church persons, places, things were in the exclusive jurisdiction of ecclesiastical justice; ordinary offenses and crimes were considered by ecclesiastical tribunals in competition with secular justice. It was stated that litigation (ordo iudiciarius) was one of the most relevant areas in which jurists created a new jurisprudence on the principles of Roman law (Paukapalea, Stephen of Tournai).

The article analyzes the structure, organizational principles and procedures (civil and criminal) of cases. It is noted that the church system of civil and criminal justice took into account a wide range of canonical offenses, which ranged from minor deviations from the rules of conduct to crimes of the highest gravity. It can be considered proven that the canonical courts in the early XII century. they did not yet have a systematic structure, they lacked trained staff to conduct orderly and systematic affairs. The authors believe that it is

indisputable that canon law has become increasingly complex, and procedural technical subtleties required the skills of a professional team of legal experts. Pope Clement V defined the elements of a simplified canonical procedure in the 'Saepe contingit' constitution. This helped speed up the standard civil process in church courts. Criminal proceedings in ecclesiastical courts also underwent fundamental changes during the thirteenth century. The main ones were the rejection of judicial trials in secular courts and the introduction of inquisitorial procedure in ecclesiastical tribunals. It is concluded that by the 14th century the authorities of the Latin Church had created a perfect apparatus for ensuring law and order and trial.

Keywords: *canon law, ecclesiastical justice, tribunals, bishops, officials, archdeacons, Rota Romana, procedural law, judicial procedure.*

Стаття надійшла до редколегії 2 червня 2022 року

ISSN 2617-4154

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІРПІНСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЧАСОПИС

СЕРІЯ: ПРАВО

Випуск 1 (8) 2022

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІРПІНСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЧАСОПИС

Науковий журнал

Випуск 1 (8)

Ірпінь ● ДПУ ● 2022

ISSN 2617-4154
УДК 34:33(477)(08)

Засновник: Університет державної фіскальної служби України
Заснований 2018 року
Продовжуване видання (виходить у міру накопичення матеріалу)
Мови видання: українська, англійська
Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобами масової інформації:
Серія КВ № 23215-13055ПР від 22.03.2018
Рекомендовано до друку та поширення через мережу «Інтернет» рішенням Вченої ради
Державного податкового університету (протокол № 11 від 30.06.2022)

Редакційна колегія: д-р юрид. наук, професор *В. В. Топчій* (голов. ред.); канд. юрид. наук, доцент *О. М. Бодунова* (заст. голов. ред.); д-р юрид. наук, с.н.с. *Н. Б. Новицька* (заст. голов. ред.); канд. юрид. наук, доцент *Н. А. Лугіна* (відп. секретар); д-р юрид. наук, доцент, *Ю. І. Аністратенко*; д-р юрид. наук, професор *В. Т. Білоус*; д-р юрид. наук, професор *С. В. Бобровник*; д-р юрид. наук, професор *О. Г. Боднарчук*; д-р юрид. наук, професор *Л. М. Касьяненко*; д-р юрид. наук, професор *О. Є. Костюченко*; д-р юрид. наук, професор *Н. А. Литвин*; д-р юрид. наук, професор *Т. О. Мацелик*; д-р юрид. наук, професор *Н. В. Никитченко*; д-р юрид. наук, професор *А. М. Новицький*; канд. юрид. наук, доцент *Л. В. Омельчук*; д-р юрид. наук, професор *О. П. Рябченко*; д-р юрид. наук, доцент *Ю. Ю. Рябченко*; д-р юрид. наук, професор *П. В. Цимбал*; д-р юрид. наук, професор *І. В. Чеховська*; д-р юрид. наук, професор *А. Є. Шевченко*; д-р юрид. наук, професор *Асар Іса огли Садигов* (Азербайджан).

Ірпінський юридичний часопис : науковий журнал / редкол. : В. В. Топчій (голов. ред.) та ін. – Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2022. – Випуск 1 (8). – 230 с. – (Серія : право).

У виданні вміщені наукові статті, присвячені актуальним проблемам юридичної науки та практики.

Науковий журнал започатковано з метою опублікування результатів наукових досліджень проблем правової науки, теоретико-прикладних проблем правового забезпечення фіскальної політики держави, удосконалення законодавства та правозастосування.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами теорії права та правозастосування.

Науковий журнал індексується в Google Scholar,

Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

Розміщений на відкритій інформаційній платформі OJS Державного податкового університету.

DOI (digital object identifier) – цифровий індикатор об'єкта привласнюється науковим статтям видання.

Редакція журналу веде систематичну роботу із включення наукового видання до міжнародних електронних бібліотек, каталогів та наукометричних баз даних з метою входження в світовий науковий інформаційний простір, підвищення рейтингу журналу та індексів цитування його авторів. Наразі редколегія провадить роботу щодо входження збірника у Scopus та Web of Science.

Адреса редакційної колегії:
Україна, 08201, Ірпінь, Київська обл., вул. Університетська, 31,
e-mail: irpin-yur-chas@ukr.net

Використання опублікованих у збірнику матеріалів дозволяється за умови обов'язкового посилання на джерело інформації.

У разі посилання на матеріали збірника наукових праць «Ірпінський юридичний часопис» потрібно використовувати транслітеровану назву «Irpinskyi yurydychnyi chasopys», або «Irpin legal chronicles».

© Державний податковий університет, 2022

STATE TAX UNIVERSITY

IRPIN LEGAL CHRONICLLES

The Scientific Journal

Issue 1 (8)

Irpin ● STU ● 2022

ISSN 2617-4154
UDC 34:33(477)(08)

Founder: University of the State Fiscal Service of Ukraine
The scientific journal «Irpin legal chronicles» was founded in 2018
Continued edition (released with the accumulation of material)
Languages of edition: Ukrainian, English
The certificate of state registration of the printed mass media:
KV № 23215-13055PR, 22.03.2018
Recommended for printing and Internet distribution by the decision of the
Academic Council of the State Tax University (protocol № 11, 30.06.2022)

Editorial Board: Dr., Professor *V. V. Topchiy* (Editor-in-chief); Ph.D. in Law, Docent *O. M. Bodunova* (deputy Ed.); senior researcher *N. B. Novytska* (deputy Ed.); Ph.D. in Law, Docent, *N. A. Lugina* (co-ed.); Dr., Associate Professor, *Yu. I. Anistratenko*; Dr., Professor *V. T. Bilous*; Dr., Professor *S. V. Bobrovnik*; Dr., Professor *O. G. Bodnarchuk*; Dr., Professor *L. M. Kas'yanenko*; Dr., Professor *O. E. Kostyuchenko*; Dr., Professor *N. A. Lytvyn*; Dr., Professor *T. O. Matselyk*; Dr., Professor *N. V. Nikitchenko*; Dr., Professor *A. M. Novytsky*; Ph.D. in Law, Docent *L. V. Omelchuk*; Dr., Professor *O. P. Ryabchenko*; Dr., Associate Professor *Yu. Yu. Ryabchenko*; Dr., Professor *P. V. Tsymbal*; Dr., Professor *I. V. Chekhovska*; Dr., Professor *A. Eu. Shevchenko*; Dr., Professor *Asar Isa ogly Sadygov* (Azerbaijan).

Irpin legal chronicles : The Scientific Journal / Editorial Board : V. V. Topchiy (Editor-in-chief) and others. – Irpin : University of the State Fiscal Service of Ukraine, 2022. – Issue 1 (8). – 230 p. – (Series : Law).

The edition contains scientific articles devoted to the actual problems of legal science and practice.

The scientific journal was founded with the purpose of publishing the results of researches on problems of legal science, theoretical and applied problems of legal provision of the state fiscal policy, improvement of legislation and law enforcement.

The journal is intended for researchers, lecturers, postgraduates, students and anyone who is interested in law theory and law enforcement.

The Scientific Journal is indexed by Google Scholar,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine.

The scientific journal is located on the open information platform OJS of the State Tax University.

DOI digital object identifier is assigned to the scientific articles of the edition.

The editorial board carries out systematic work on integration of the scientific edition to the international electronic libraries, catalogs and scientometric databases with the purpose of entering the world scientific information space, increasing the rating of the journal and the citation indices of its authors. The editorial board is currently working on the inclusion of the scientific journal in Scopus and Web of Science.

Address of the editorial board:
31, Universitetskaya str., Irpin, Kyiv region, Ukraine, 08201
e-mail: irpin-yur-chas@ukr.net

The use of the materials published in the journal is allowed in case of obligatory referring to an information source.

Referring to the materials of the scientific journal «Irpin legal chronicles» one must use the transliterated title «Irpinskyi yurydychnyi chasopys» or «Irpin legal chronicles».

© State Tax University, 2022

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права; конституційне право

Мацелик М. О., Бинюк Н. М., Санжарова Г. Ф.
Середньовічне церковне судочинство: цивільний та кримінальний процеси 9

Санжаров В. А., Павлюх О. А.
Болонська правова школа у XII столітті. Внесок декретистів
у створення системи західноєвропейського церковного права..... 21

Цивільне право і цивільний процес; трудове право;
сімейне право; міжнародне приватне право

Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В.
Шляхи реформування системи охорони інтелектуальної власності
в контексті військових загроз..... 32

Миколаєць В. А.
Стан правової регламентації застосування технологій штучного інтелекту 42

Минюк О. Ю., Зінюк І. В.
Актуальні проблеми трудового законодавства України
та інституту трудового права 52

Никитченко Н. В., Роженюк О. О.
Поняття корпоративного договору та його особливостей..... 61

Чеховська І. В.
Зарубіжний досвід правового регулювання застосування спеціалізованого
санітарного транспорту в умовах поширення COVID-19..... 70

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Аністратенко Ю. І., Мартинюк А. Р.
Функції податкового права, особливості та способи
їх реалізації в умовах сьогодення..... 80

Бессарабова В. М.
Моделі адміністративно-правового регулювання діяльності підприємств
з державною часткою власності в іноземних державах..... 88

Гарбінська-Руденко А. В., Щербакова В. А.
Правові проблеми в оподаткуванні будівель промисловості
податком на нерухоме майно 100

Глух М. В., Анісімова М. Ф.
Зарубіжний досвід нормативно-правового регулювання
ринків фінансових послуг..... 108

Новицька Н. Б., Петрик В. М., Кудико В. М.
Дезінформування як засіб ведення інформаційної війни
російської федерації проти України 118

Пунда О. О., Арзянцева Д. А., Лучковська С. І.
Концепція фінансової відповідальності та застосування програм добровільного розкриття доходів (податкової амністії) 131

Господарське право; господарське процесуальне право

Аністратенко Ю. І., Лико Ю. В.
Правове регулювання припинення суб'єктів господарювання 142

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Бодунова О. М.
Кримінологічна характеристика особи, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері інформаційних технологій 151

Забарний М. М., Вітюк Д. Л.
Щодо соціально-правового розуміння кримінологічного аналізу злочинності 160

Курилич М. Я.
Альтернативні способи вирішення кримінально-правових конфліктів: теоретичні і правові основи 167

Лопащук Д. І.
Стан доктринального дослідження проблеми кримінально-правової охорони зовнішньоекономічної діяльності 175

Топчій В. В., Задерейко С. Ю.
Характеристика особи, що вчиняє корупційні кримінальні правопорушення 183

Чайковський Д. З.
Кримінологічні аспекти запобігання злочинності, пов'язаної з використанням безготівкових активів (криптовалюти) 192

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Бородій І. В., Топчій В. В.
Правова природа і зміст права на захист учасників кримінального провадження 200

Дідківська Г. В., Ільченко С. Ю.
Проблеми здійснення кримінального провадження окремих корисливих кримінальних правопорушень під час військової агресії 207

Кузьменко О. В., Січко Н. П.
Методика розслідування колабораційної діяльності 215

Лазебний А. М.
Значення дактилоскопії у криміналістиці на сучасному етапі 222

CONTENTS

Theory and history of state and law; constitutional law

Macelyk M., Binuk N., Sanzharova G.
Medieval church judiciary: civil and criminal processes 9

Pavlyuh O., Sanzharov V.
Bologna law school in the XII century. The contribution of decretists in creating a system of western european ecclesiastical law 21

Civil law and civil procedure; family law; international private law

Drapushko R., Gorinov P., Filik N.
Ways to reform the system of intellectual property protection in the context of military threats 32

Mykolaiets V.
Status of legal regulations of application of artificial intelligence technologies 42

Myniuk O., Ziniuk I.
Actual problems of labor law of Ukraine and the institute of labor law 52

Nikitchenko N., Rozheniuk O.
The concept of corporate agreement and its features 61

Chekhovska I.
Foreign experience of legal regulation of application of specialized sanitary transport in the conditions of COVID-19 dissemination 70

Administrative law and process; financial law; informational law

Anistratenko J., Martunuk A. R.
Functions of tax law, features and methods of their implementation in today's conditions 80

Bessarabova V.
Models of administrative and legal regulation of activities of enterprises with the state part of the property in foreign states 88

Harbinska-Rudenko A., Scherbakova V.
Legal problems in the taxation of industrial buildings with tax on real estate 100

Gluh M., Anisimova M.
Foreign experience in regulatory regulation of financial services markets 108

Novitskaya N., Petryk V., Kudiko V.
Misinformation as a means of waging an information war between the Russian Federation and Ukraine 118

Punda O., Arziantseva D., Luchkovska S.
The concept of financial responsibility and the application of voluntary income disclosure programs (tax amnesty) 131

Commercial law; economic procedural law

Anistratenko J. I., Luko J. V.
Legal regulation of termination of business entities 142

Criminal law and criminology; Penal law

Bodunova O.
Criminological characteristics of a person committing criminal offenses in the field of information technologies 151

Zabarniy M., Vitiuk D.
On socio-legal understanding of criminological analysis of crime 160

Kurylych M.
Alternative ways of resolving criminal conflicts: theoretical and legal bases 167

Lopashchuk D. I.
State of the doctrinal study of the problem of criminal law protection of foreign economic activity 175

Topchiy V., Zadereiko S.
Characteristics of a person committing corruption criminal offenses 183

Chaikovskyi D.
Criminological aspects of crime prevention related to the use of non-cash assets (cryptocurrency) 192

Criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational-search activity

Borodiy I., Topchiy V.
Legal nature and content of the right to protection of participants in criminal proceedings 200

Didkovska G., Il'chenko S.
Problems of criminal proceedings for certain mercenary criminal offenses during military aggression 207

Kuzmenko O., Sichko N.
Methods of investigating collaboration activities 215

Lazebny A.
The importance of dactyloscopy in criminal science at the present stage 222